

เยือนถิ่นกัมพูชาชมอัสปราฟ้อนรำ Visit Cambodians to watch Apsara dance.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บัณฑิต อินทร์คง

สาขาวิชาศิลปะไทย ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี โทรศัพท์ 0814330018

Assistant Prof. Bundit Inkong

Department of Thai arts Faculty of Fine Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi Tel. 0814330018

บทคัดย่อ

ปราสาทนครวัด สร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายแด่พระวิษณุในศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ และยังใช้เก็บพระศพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ด้วย รูปแบบผังโดยรวมของศาสนสถานแห่งนี้เปรียบเสมือนเมืองที่มีขนาดใหญ่ ประกอบด้วยตัวปราสาทที่มีโครงสร้าง 2 ส่วน คือ ส่วนปิรามิดปราสาท และส่วนที่เป็นระเบียงคต ภายในปราสาทนครวัดมีสิ่งที่น่าสนใจ คือภาพสลักบนผนังด้านในของระเบียงคตชั้นล่าง ได้แก่ ภาพสลักกองทัพชาวสยาม ขบวนทัพของพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 การพิพากษาของพญายม กวนเกษียรสมุทร และภาพสลักนางอัสปราซึ่งได้จำหลักไว้รอบปราสาทนครวัด โดยพบในรูปแบบที่เป็นนางอัสปราสวมใส่เครื่องประดับตกแต่งตามร่างกายเพื่อความสวยงามและร่ายรำในท่าทางที่แตกต่างกัน และต่อมาท่าทางเหล่านั้นจึงได้กลายเป็นที่มาของระบำอัสปรา

คำสำคัญ : ปราสาทนครวัด, ระเบียงคต, นางอัสปรา

Abstract

Angkor Wat was built dedicated to the Hindu deity Vishnu or Brahman. It is also used to store the bodies of Romanization 2. The overall layout of places of worship and is a large city. The castle consists of two parts : a structured pyramid Castle. and part of the balcony. Angkor Wat is the interesting thing. Image is engraved on the inner wall of the terrace on the ground floor contains The Siamese forces carvings, military formation of the Jayavarman 2, judgment

of Hades, the ocean stir, and carvings Apsara, which was carved around Angkor Wat. It was found in the form of an Apsara decorative ornaments wearing on the body for beauty and dancing in a different manner. Later, those actions have become the source of Apsara dancers.

Keyword : Angkor Wat, the balcony, the Apsara

ภาพสลักหินที่ปราสาทนครวัดมักปรากฏเหล่านางอัปสรหรือนางสนมของเทวดาประดับบนผนังหรือกรอบประตูของปราสาทอย่างต่อเนื่อง (ภาพที่ 1) จนกลายเป็นประเด็นที่ทำให้นักท่องเที่ยวให้ความสนใจในการเข้ามาเที่ยวชมยังศาสนสถานแห่งนี้ ปราสาทนครวัด (ภาพที่ 2-3) ก่อสร้างในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กล่าวว่าพระองค์ทรงพิโรธราชาภิเษกเป็นพระจักรพรรดิโดยเป็นกษัตริย์องค์แรกในสมัยนี้ (สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ., 2532 : 112.) และได้ทรงสร้างปราสาทขึ้นเพื่อสร้างอุทิศถวายแก่พระวิษณุเทพในศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ และยังใช้เป็นราชสุสานเก็บพระศพของพระองค์ ในด้านคติความเชื่อของศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์นั้น ยกย่องกษัตริย์ว่าเป็นเทพเจ้า เรียกว่า “ลัทธิเทวราชา” กษัตริย์จึงเปรียบเสมือนตัวแทนของเทพเจ้าในโลกมนุษย์ ซึ่งมีการสร้างเทวสถานถวายให้ และเชื่อว่าเมื่อสวรรคตแล้ววิญญาณจะประทับอยู่ที่ปราสาท ดังนั้นจึงทำให้กษัตริย์ขอมซึ่งเมื่อได้ขึ้นครองราชย์แล้วจึงมักจะทุ่มเทเวลาตลอดทั้งชีวิตในการสร้างปราสาทเพื่อเป็นศาสนสถานสัญลักษณ์ของระบบสุริยะจักรวาลตามคติฮินดูหรือความหมายก็คือการเป็นศูนย์กลางของโลกและจักรวาลนั่นเอง

ภาพที่ 1 เหล่านางอัปสร หรือนางสนมของเทวดา แห่งปราสาทนครวัด
ที่มา : บัณฑิต อินทร์คง. (2556). ปราสาทนครวัด. กัมพูชา

ภาพที่ 2 ปราสาทนครวัด

ภูมิทัศน์ทางเข้าด้านหน้าที่แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของปราสาทประธานที่อยู่ด้านใน
ที่มา : บัณฑิต อินทร์คง. (2556). ปราสาทนครวัด. กัมพูชา

ภาพที่ 3 ปราสาทนครวัด

ภูมิทัศน์ด้านข้างในมุมใกล้ที่แสดงให้เห็นเงาของปราสาทสะท้อนในผิวน้ำ
ที่มา : บัณฑิต อินทร์คง. (2556). ปราสาทนครวัด. กัมพูชา

ปราสาทนครวัดเป็นศาสนสถานประจำรัชกาลของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ที่สร้างอุทิศถวายแก่พระวิษณุ จากการพิจารณารูปแบบผังโดยรวมของศาสนสถานเปรียบเสมือนเมืองๆหนึ่งที่มีขนาดใหญ่ โดยส่วนนอกสุดของนครวัดกั้นด้วยคูเมืองขนาดใหญ่ ยาว 1.5 กิโลเมตร กว้าง 1.3 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดเกือบ 2 ตารางกิโลเมตร การวางผังของปราสาทที่ไม่เหมือนปราสาทอื่น สังเกตได้จากโคปุระทางทิศตะวันตกของกำแพงนอกสุดจะมีขนาดใหญ่ที่สุดและใหญ่กว่าโคปุระอีก 3 ทิศ ลักษณะรูปแบบของตัวปราสาทประกอบด้วยโครงสร้างหลักคือเป็นสถาปัตยกรรมขอม 2 ส่วน ประกอบด้วยส่วนปิรามิดปราสาทและระเบียงคตที่เชื่อมติดกัน ในส่วนของปิรามิดปราสาทสร้างยกระดับขึ้นสูง 3 ชั้น แต่ละชั้นแบ่งเป็นสัดส่วนด้วยระเบียงคต มีโคปุระอยู่ทั้งสี่ทิศหลักและศาลาที่มุมทั้งสี่มุม หรือปราสาทบริวารล้อมรอบของปราสาทประธาน ภายในปราสาทนครวัด กำหนดสัญลักษณ์ต่างๆแทนสิ่งก่อสร้างทั้งหลายตามคติความเชื่อในศาสนาฮินดู คือ คูเมืองหมายถึงมหาสมุทรที่ล้อมรอบโลก ระเบียงคตที่ล้อมรอบปราสาท หมายถึงเทือกเขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นที่ประทับของเทพเจ้า และตัวปราสาทชั้นบนสุดหรือปราสาทประธานหมายถึงยอดเขาพระสุเมรุ นอกจากนี้สิ่งที่น่าสนใจและมีความโดดเด่นที่สุดของปราสาทนครวัด คือภาพสลักบนผนังด้านในของระเบียงคตชั้นล่างของตัวปราสาทแม้เรื่องราวส่วนใหญ่จะมาจากมหากาพย์และคัมภีร์พระเวทของศาสนาฮินดู แต่ก็ไม่ลืมกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ผู้สร้างไว้ด้วยโดยสลักเป็นรูปกระบวนทัพของพระองค์ ส่วนหนึ่งในภาพสลักนี้มักเป็นที่สนใจหุดขมของนักท่องเที่ยวเสมอ คือภาพกองทัพชาวสยาม ซึ่งปัจจุบันยังหาข้อสรุปแน่ชัดไม่ได้ว่าเป็นชาวสยามกลุ่มใด โดยมีลักษณะเด่น ที่การแต่งกาย การเดินทัพที่ดูไม่เป็นแถวไม่เป็นระเบียบ (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ภาพกองทัพชาวสยาม ภาพสลักรูปทหารมีใบหน้าโค้งมน
 สวมเสื้อลายดอกนุ่งผ้าคล้ายกระโปรง ชายผ้ายาว สวมหมวกทรงสูง
 เป็นชั้นๆ ที่ปลายมีพู่ยาว สันนิษฐานว่าเป็นกองทัพของชาวสยาม
ที่มา : สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ., (2532). 600 ปี แห่งประวัติเมืองพระนครของขอม.
 ศิลปวัฒนธรรม. 10 (6) เมษายน, 110-125.

ขบวนทัพของพระเจ้าชัยวรมันที่2 (ระเบียงคตทิศใต้ด้านตะวันตก) เป็นภาพสลักที่ต่างจากทุกภาพคือเป็นภาพจากเรื่องในประวัติศาสตร์มีความยาว ถึง 94 เมตร โดยแบ่งภาพออกได้เป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นช่วงที่ยังไม่ได้จัดตั้งขบวน ส่วนที่สองเป็นภาพขบวนทัพ เริ่มต้นเป็นขบวนทัพของทหารเดินเรียงไปตลอดแนวพร้อมกับแม่ทัพนายกองของแต่ละ กองบนหลังช้าง โดยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 อยู่ริ้วท้ายบนหลังช้างเกือบหน้าสุดของขบวนทัพ เป็นกองทัพที่มีลักษณะแตกต่าง จากทัพอื่นทหารมีใบหน้าที่โค้งมนสวมเสื้อลายดอกนุ่งผ้าคล้ายกระโปรง ชายผ้ายาว สวมหมวกทรงสูงเป็นชั้นๆที่ปลายมีพู่ยาว แม่ทัพอยู่บนหลังช้างเช่นกัน สันนิษฐานว่าเป็นทัพของชาวสยาม

ภาพที่ 5 ภาพขบวนทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 กองทัพทหารเดินเรียงไปตลอดแนว พร้อมกับแม่ทัพนายกองของแต่ละกองบนหลังช้าง โดยมีพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 อยู่ริ่งท้ายบนหลังช้างเกือบหน้าสุดของขบวนทัพ
ที่มา : สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ., (2532). 600 ปี แห่งประวัติเมืองพระนครของขอม. ศิลปวัฒนธรรม. 10 (6) เมษายน, 110-125

ภาพขบวนทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (ภาพที่ 5) นับเป็นภาพสลักที่ต่างจากทุกภาพ คือเป็นภาพขบวนทัพจากเรื่องจริงในประวัติศาสตร์ มีความยาวถึง 94 เมตร โดยแบ่งภาพออกได้เป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นช่วงที่ยังไม่จัดตั้งขบวนทัพ ส่วนที่สองเป็นภาพขบวนทัพ ในส่วนแรกนั้นแบ่งเป็นสองชั้น ชั้นบนเป็นภาพพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ประทับบนราชบัลลังก์ ล้อมรอบด้วยเหล่ารัฐมนตรี และแม่ทัพนายกองที่มาเฝ้า

ภาพการพิพากษาของพญายม (ระเบียงคตทิศใต้ ด้านทิศตะวันออก) เป็นภาพสลักที่นักโบราณคดีหลายท่านเชื่อว่าหลังจากที่พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เสด็จสวรรคตแล้ว ลักษณะของภาพแบ่งเป็นสองตอน แต่ละตอนแบ่งออกเป็น

สองถึงสามชั้น ซึ่งชั้นบนจะเป็นบนโลก และสวรรค์ ชั้นล่างสุดเป็นนรก ในตอนแรกซึ่งอยู่ทางด้านซ้ายของภาพ เป็นภาพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เสด็จนำเหล่าข้าราชการบริพารที่ดีขึ้นสวรรค์ พวกอสูรและคนไม่ดีตกนรก ในตอนที่สองชั้นกลางเป็นภาพพญายมสืบแปดมือนั่งพิพากษาความดี-ชั่ว ของคนตายบนหลังควายซึ่งเป็นสัตว์พาหนะ และภาพที่นับเป็นจุดเด่นของภาพสลักนี้คือภาพชั้นล่างของนรกขุมต่างๆ ที่มีการทรมานคนชั่วคนบาปตามคติขอมเชื่อว่านรกภูมิแบ่งเป็นชั้นถึง 32 ชั้น (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 ภาพการพิพากษาของพญายม ชั้นบนเป็นบนโลก และสวรรค์ ชั้นล่างสุดเป็นนรก
ที่มา : บัณฑิต อินทร์คง. (2556). ปราสาทนครวัด. กัมพูชา

ภาพกวนเกษียรสมุทร

การกวนเกษียรสมุทรมีจุดประสงค์เพื่อผลิตน้ำอมฤต โดยใช้เวลาถึง 1,000 ปี น้ำอมฤตนั้นมีฤทธิ์ทำให้ผู้ที่ได้ดื่มกินเป็นอมตะ บางตำรากล่าวถึงสาเหตุของการกวนเกษียรสมุทรว่าเนื่องมาจากเทวดาและอสูรมักจะสู้รบยกทัพมาปราบอีกฝ่ายบ่อยครั้ง ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะอยู่เรื่อยมา ฝ่ายเทวดาจึงไปขอคำปรึกษากับพระวิษณุว่า ทำอย่างไรจึงจะรบชนะเหล่าอสูรได้ ตลอดทุกครั้งพระวิษณุจึงแนะนำเรื่องการกวนเกษียรสมุทรเพื่อผลิตน้ำอมฤต ซึ่งเป็นงานที่ใหญ่และต้องใช้พลังกำลังมาก โดยใช้ภูเขามันตระเป็นแกนหมุนใช้นาคควาสกรีแทนเชือกพันรอบเขามันตระแล้วแบ่งเป็นสองฝ่ายผลัดกันดึงสลับไป-มา เทวดาได้ยินดังนั้นก็ออกอุบายยืมแรงอสูรให้มาช่วยดึงนาคเพื่อกวนทะเลน้ำมัน และให้สัญญาว่าจะแบ่งน้ำอมฤตที่ได้ให้ ฝ่ายอสูรเห็นดีก็ตอบตกลง จึงแบ่งด้านกันกวน ฝ่ายเทวดาอยู่ดึงนาคควาสกรีด้านทาง ฝ่ายอสูรให้ดึงด้านหัว (ภาพที่ 7)

การกวนครั้งนั้นใช้เวลานาน เขามันตระก็ค่อย ๆ เจาะโลกก็กลิ้ง ๆ พระวิษณุเป็นห่วงว่าโลกจะทะเลหรือแตกสลาย จึงได้อวตารเป็นเต่า (ปางกูรมาวตาร) เอากระดองรองรับเขามันตระไว้ (ซึ่งเป็นตอนที่ปรากฏบนฝาผนัง)

จากขอบภาพด้านซ้ายจะเป็นภาพกองทัพเหล่าอสูรเตรียมตัวพร้อมรบ เพื่อแย่งน้ำอมฤตมาเป็นของตนฝ่ายเดียว ถัดไปจึงเป็นหัวแถวกวนเกษียรสมุทรด้านอสูร คนแรกที่เป็นผู้ถือหัวนาคควาสกรีคือทศกัณฐ์ จากจุดนี้บ่งบอกได้ว่า ขอมโบราณได้รวมเอามหากาพย์รามายณะรวมกับคัมภีร์พระเวท ถัดไปเป็นแถวอสูรอีก 91 คน ไปจนถึงกลางภาพ จะเห็นพระวิษณุสี่กรคอยควบคุมการกวนอยู่หน้าเขามันตระ ได้เขามันตระเป็นเต่าเอากระดองรองเขา เหนือเขามันตระมีพระอินทร์คอยจับเขาให้ตรง ถัดไปด้านขวาเป็นแถวของเทวดา 88 องค์ ท้ายสุดผู้ถือหางคือนุมาณ ช่วงท้ายของภาพเป็นกองทัพของเหล่าเทวดาเตรียมตัวแย่งน้ำอมฤตจากอสูรเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 7 ภาพกวนเกษียรสมุทร

ที่มา : สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ., (2532). 600 ปี แห่งประวัติเมืองพระนครของขอม.

ศิลปวัฒนธรรม. 10 (6) เมษายน, 110-125

ภาพสลักนางอัปสร

ในประเด็นนางอัปสร นอกจากการกล่าวถึงความหมายแล้วจะวิเคราะห์รูปแบบทางกายภาพที่เชื่อมโยงกับความหมายและที่มาของการเกิดนางอัปสรเพื่อตอบแนวคิดเกี่ยวกับ “นางอัปสราะบำจริงหรือ? (Apsara Dance)” นางอัปสร เกิดจาก การกวนเกษียรสมุทรของเหล่าเทวดา และอสูร ซึ่งใช้เวลา 1,000 ปี โดยช่วยกันกวนเพื่อให้ได้น้ำอมฤต (น้ำวิเศษที่ดื่มแล้วเป็นอมตะ) ในขณะที่กำลังกวนอยู่นั้นได้ปรากฏ “นางอัปสร” จำนวน 36 ล้านนาง แต่มีเพียงอัปสร 1 นางเท่านั้น ที่ได้รับเกียรติสูงสุดและถูกอัญเชิญมาเป็นชายาของพระนารายณ์ (หนึ่งในมหาเทพจ้าวจักรวาลทั้ง 3 ที่เรียกว่า “ตรีมูรติ” ได้แก่ พระพรหม-ศิวะ-นารายณ์) คือ นางอัปสรที่มีนาม

ว่า “พระนางลักษมีเทวี” (อัปสรฯ ของ สลัน เนียง, 2557: ออนไลน์) ส่วนที่เหลืออีก 35 ล้านองค์ ไม่มีเทวดาองค์ใดรับเป็นชายา จึงได้จัดให้ทุกองค์เป็นนางแห่งสวรรค์ (เป็นสมบัติพลัดกันชม) แต่นางเหล่านั้นก็มีฐานะเป็นเทพี โดยได้รับการยกย่อง เป็นสัญลักษณ์ของความดีงามบนโลกแห่งสวรรค์ตลอดมา (ภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 นางอัปสรฯ (นางแห่งสวรรค์) สวมเครื่องประดับสวยงาม
รูปหน้าสี่เหลี่ยมริมฝีปากแฉะคิ้วปีกกา ตามลักษณะศิลปะเขมร
ที่มา : บัณฑิต อินทร์คง. (2556). ปราสาทนครวัด. กัมพูชา

ภาพจำหลักนางอัปสรที่นครวัด โดยภาพจำหลักรอบๆปราสาทนครวัด เป็นรูปนางอัปสรร้ายรำในท่าทางที่ต่างๆ กัน (ภาพที่ 9-10) ย่อมแสดงให้เห็นถึงศิลปะการร้ายรำของเขมรนั้นมีมายาวนาน เคียงคู่อยู่กับตัวปราสาทที่สง่า

งาม นครวัดเป็นอุดมคติแห่งชาติกัมพูชา นางอัปสรในนครวัดก็เป็นอุดมคติแห่งสตรีกัมพูชา ดังนั้นจึงมักปรากฏการแสดงของประเทศกัมพูชาเป็นระบำในท่าทางคล้ายกับรูปจำหลักที่ปรากฏบนปราสาทหิน ซึ่งเป็นการประยุกต์ท่าทางมาใช้ในท่ารำนั่นเอง และรู้จักกันทั่วไปคือ “ระบำอัปสร” และถือเป็นการชูปชีวิตนางอัปสรออกมาเป็นระบำระดับชาติในเชิงชาติพันธุ์นิยมเพื่อให้เข้าถึงสัญลักษณ์สูงสุดแห่งสตรีแห่งกัมพูชา ซึ่งแม้จะมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น เขมร เขมร์ กัมโบเดีย แต่ก็คือประเทศเดียวกัน และมีนางอัปสรประจำอยู่บนผนังปราสาทต่างๆ ในท่าพ้อนรำเช่นกันนอกจากนี้ยังพบว่านางอัปสรเหล่านั้นมักจะมีเครื่องประดับตกแต่งตามร่างกายเพื่อความสวยงามด้วย ดังจะเห็นได้จากดอกไม้เหน็บเคียงนางอัปสร ส่วนใหญ่ในปราสาทนครวัดคือ ดอกฉัตร พระอินทร์ เนื่องจากรูปทรงของดอกชนิดนี้พ้องกันกับภาพสลักเขมรเรียกดอกไม้ชนิดนี้ว่า “ดอกเสียดสก” เสียด คือสิ่งที่เอามาเสียด และสก คือผม ชื่อของดอกไม้บ่งบอกว่าเป็นดอกสำหรับเสียดผม เข้าใจว่าสมัยโบราณสตรีชั้นสูง ของเขมรคงประดับ ศีรษะด้วยดอกไม้หลายชนิด หนึ่งในนั้นคือดอกฉัตรพระอินทร์ ดังหลักฐานภาพสลักนางอัปสร ที่พบ ในปราสาทหินขอม ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจของช่างสลักจากที่ได้เห็นของจริง (Tradition of Asean, 2557 : ออนไลน์)

ระบำอัปสร เป็นการรำรำโบราณในยุคสมัยพระนครซึ่งเกือบสูญหายไปในช่วงทศวรรษ 1970 ภายใต้ระบอบการปกครองของเขมรแดง ที่ทำลายมรดกของประเทศไปอย่างมากมายรวมทั้งชีวิตผู้คนมากถึง 2 ล้านคน แต่การรำรำโบราณนี้กำลังหวนคืนกลับมาอีกครั้ง หลังท่าทางอันเป็นเอกลักษณ์ได้ถูกบันทึกไว้โดยผู้เชี่ยวชาญที่ศึกษารูปสลัก และประติมากรรมบนกำแพงปราสาท (Tradition of Asean, 2557 : ออนไลน์)

ภาพที่ 9 นางอัปสรานินทาท่างต่างๆ
ที่มา : บัณฑิต อินทร์คง. (2556). ปราสาทบายน. กัมพูชา

ภาพที่ 10 นางอัปสรานินทาท่างต่างๆ
เป็นการสลักนินทาท่างที่สื่อถึงอารมณ์ ความอ่อนโยนของลักษณะ
นทาท่างสตรีในขณะที่กำลังร่ายรำ เพื่อให้ความสุขกับเหล่าเทพเจ้าต่างๆ
ที่มา : บัณฑิต อินทร์คง. (2556). ปราสาทบายน. กัมพูชา

สรุป

ประเทศกัมพูชา เป็นประเทศหนึ่งที่มีสิ่งมหัศจรรย์ของโลก คือ ปราสาทนครวัด ซึ่งเป็นปราสาทที่มีภาพจำหลักรูปนางอัปสรหรือนางสนมของเทพเจ้าอยู่ตามผนังอาคาร เสาประดับกรอบประตู จำนวนมาก ล้วนมีลักษณะท่าทาง การแต่งกาย การเกล้ามวยผมที่แตกต่างกัน ซึ่งลักษณะท่าทางที่ปรากฏให้เห็นได้จากรูปแบบบนภาพจำหลักของปราสาทต่าง ๆ นั้น เป็นลักษณะที่กำลังร่ายรำเพื่อให้ความสุขกับเทพเจ้าและเหล่าเทวดาต่าง ๆ และต่อมาท่าทางเหล่านั้นจึงได้กลายเป็นที่มาของระบำอัปสร ดังนั้นจึงมีคำกล่าวกันว่าเมื่อมาชมปราสาทหินนครวัดควรมาชื่นชมความงามของนางอัปสร ที่มีมากกว่า 3,000 รูป ที่สลักบนแผ่นหินตามรูปแบบศิลปะแบบเขมรโบราณ ส่วนประติมากรรมเล่าเรื่องอื่นๆ ก็ล้วนแต่แสดงความยิ่งใหญ่ทั้งทางเทคนิคช่างและความศรัทธาที่คนเขมรมีต่อเทพเจ้าที่ตนเองนับถือ เพื่อแสดงถึงการเป็นสถานที่ๆเป็นปราสาทของเทพเจ้า

เอกสารอ้างอิง

- สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ., (2532). 600 ปี แห่งประวัติเมืองพระนครของขอม. ศิลปวัฒนธรรม. 10 (6) เมษายน, 110-125.
- Tradition of Asean, (2557) **ระบำอัปสร**, สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2557 จาก www.facebook.com/permalink.php?id
- อัปสร บอง สลัน เนียง, (2557), **แรงบันดาลใจ**, สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2557 จาก http://ray-wat.blogspot.com/2008/12/blog-post_18.html